

6. Тавстуха О. Г. Становление экологической культуры учащихся в учреждении дополнительного образования: теория и практика: монография / О. Г. Тавстуха. – Оренбург, 2001. – 260 с.
7. Ясвин В. А. Методика проведения эколого-психологического тренинга / В. А. Ясвин, С. Д. Дерябо // Школа здоровья. – 1995. – № 2. – С. 114-121.

УДК 37 (09) (477)

В.Л.Федяєва

ЦІННОСТІ НАРОДНОГО ВИХОВАННЯ У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Стаття присвячена проблемі цінностей народного виховання у науковій спадщині В. О. Сухомлинського.

The article deals with the problem of national education values in the scientific heritage of V. A. Sukhomlinsky.

Розв'язання сучасних проблем сімейного виховання на основі цінностей народного виховання є першочерговим завданням державної стратегії і політики України, що регламентовано нормативними документами, зокрема Концепцією державної сімейної політики (1999).

Сучасний виховний процес у сім'ї має свої особливості, свої плюси і мінуси, які визначаються функціями, що зазнають певної трансформації в процесі розвитку українських родинних відносин. Функції сучасної сім'ї: демографічно-репродуктивна (самовідтворення), виховна, господарсько-економічна, комунікативна, емоційно-інтимна, відновно-рекреативна, дозвільно-оздоровча, регулятивна, супроводжуються специфічними характерними рисами української сім'ї, тобто певними етнонаціональними особливостями і властивостями (В.Кравець, Б.Ковбас, В.Косенів). Однак, провідною була, є і буде виховна. Її реалізація сприяє підготовці дітей до життя, формує різнопланові аспекти загальної культури людини та її складових: фізичної, інтелектуальної, емоційної, психічної, комунікативної, креативної, статевої, правової. Ці та інші завдання сім'ї, їх реалізацію через функції неможливо реалізувати без урахування історичного виховного досвіду народної педагогіки.

Проблема врахування цінностей народного виховання у роботі сім'ї є ключовою для багатьох наук, її по-різному інтерпретують філософи, соціологи, психологи, демографи й педагоги. Зокрема, визнаємо, що в основу соціологічного підходу до визначення важливості цінностей народного виховання покладено трактування цінностей як найважливішого регулятора суспільної поведінки (Т.Бужківська, А. Здравомислов, В. Ольшанський та ін.).

Психологи розглядають цінності народного виховання як елементи, що формують внутрішню структуру особистості і визначають стратегічну мету її життя (Б.Ананьєв, Л.Виготський, І. Бех, Г.Костюк та ін.). Учені-педагоги П. Ігнатенко, Л. Крицька, О. Сухомлинська ціннісні основи народного виховання визначають як один із провідних механізмів впливу на виховання особистості як загалом так і в сім'ї, зокрема.

Ці та інші підходи до визнання і розуміння природи ціннісних основ народного виховання науковці, педагоги-практики, соціологи вважають провідними у вихованні дітей та молоді в сімейному вихованні в умовах сьогодення.

Аксіологічне поле педагогіки на сьогодні досить широко висвітлює питання формування в різних ракурсах, як історично усталених, так і нових чинників впливу на підрастаюче покоління. Особливо активно вивчаються ці питання з позиції етнопедагогіки, а саме: народознавчі основи виховання (М.Стельмахович, О. Столяренко, В. Струманський), національно-культурні традиції народу (А. Бойко, А. Драгул), виховні ідеали та сімейні цінності української сім'ї (О. Докукіна, В. Постовий, О. Семенов).

Особливе місце цінності народного виховання посідають в історико-педагогічних дослідженнях, зокрема їх важливість розкривається в теорії та практиці сімейного виховання.

Аналіз теорії і практики розвитку сімейного виховання з позиції історизму й актуальності засвідчив, що найбільший теоретичний внесок у дослідження цього процесу зробив відомий вітчизняний педагог Василь Олександрович Сухомлинський.

Учення про сім'ю є невід'ємною складовою розробленої Сухомлинським цілісної системи виховання дітей та молоді. Вражає широта висвітлення та багатоаспектність його підходу до трактування проблеми. У всьому величезному доробку вченого важко знайти праці, в яких би він не торкався питань сімейного виховання, не опікувався ними, не виявляв творчого, новаторського підходу до їх розв'язання.

Про можливість сімейного виховання, вимогу узгодження виховних впливів та дій сім'ї і школи, теоретичні узагальнення результатів практичної роботи В. Сухомлинського з батьками учнів йдеться в основних працях вченого: "Проблеми виховання всебічно розвиненої людини", "Духовний світ школяра", "Етюди про комуністичне виховання", "Гармонія трьох начал", "Павлівська середня школа", "Серце віддаю дітям", "Народження громадянина" та багатьох інших.

Переконливим свідченням того, що науковий інтерес В.Сухомлинського до сімейної проблематики не тільки не згасав, а й постійно посилювався, став очевидний той факт, що вже наприкінці своєї творчої діяльності він розпочав роботу над сімейною енциклопедією, яку назвав "Батьківською педагогікою" [6].

У цьому ракурсі ідею сімейного виховання в творчій спадщині В.Сухомлинського можна розглядати як наскрізну. Призначення її видатний педагог убачав у тому, щоб допомогти батькам у їх нелегкій справі формування підростаючої людини, навчити їх знаходити вихід із тих складних ситуацій, які з усією очевидністю постають перед ними у різні періоди дитячого розвитку.

"Батьківська педагогіка", за переконанням Сухомлинського, – це книга про сім'ю, про моральну підготовку до вступу в шлюб, про любов і щастя, про виховання дітей

Погляди В.О.Сухомлинського на сім'ю і систему виховання в ній – це цілісна антрополого-гуманістична концепція, у якій усі складові взаємопов'язані. Розглядати їх окремо доцільно лише з тією метою, щоб краще оцінити кожен з них, виходячи з того, що аналіз і характеристика поглядів вченого на проблеми сімейного виховання дозволить більш глибоко проникнути в їх сутність, оцінити новаторство ідей, співзвучність їх вимогам сучасності.

Доцільність і плідність дослідження окремих аспектів спадщини В.Сухомлинського в галузі сімейного виховання заслуговує спеціальної уваги і ґрунтовного аналізу і поцінування. Як окремий – ми виділяємо обґрунтовані ним положення важливості врахування цінностей народного виховання у виховному процесі як школи, так і сім'ї. В своїх працях Василь Олександрович довів, що цінності народного виховання є провідними у реалізації завдань формування особистості на засадах гуманізму і демократизму; на всіх історичних етапах розвитку українського суспільства сім'я завжди була фундатором, берегинею національних, культурних, духовних, державних інтересів і спрямовувала роботу в родині на виховання майбутнього громадянина країни.

В. Сухомлинський переконливо показав, що в українській родині завжди існували ідеали сім'ї, на них із покоління в покоління передавалися звичаї і традиції сім'ї щодо виховання дітей і молоді. Діти в сім'ї виховувалися на необхідності відчуття особистої належності до рідної землі, держави, сім'ї, роду, способів життя, традицій і звичаїв, відповідальності, захисту і збереження їх, розвитку й примноження, добробуту країни [6].

Через принцип народності В.Сухомлинський конкретизував своє розуміння суспільної і національної обумовленості процесу виховання дітей у сім'ї. Як прерогативу сім'ї він розглядав той факт, що в ході історичного розвитку суспільства вона була основною хранителькою виховних норм і традицій, педагогічного досвіду народу, стійкою інституцією

збереження, примноження і передачі з покоління в покоління виховних народних цінностей, традицій, форм і методів. А в цьому, як відомо, – основна суть виховання.

З принципом народності видатний педагог тісно пов'язував ідеали морального виховання і визнання великої ролі народних традицій у їх здійсненні.

Моральні цінності народу він розглядав як надійний вічний ґрунт, на якому мають виховуватися цілі покоління людей, цінності є основою виховання: “На мою думку, дуже важливо, щоб з дитинства в людини було духовне життя в світі моральних цінностей – святинь нашої ідеології, нашої Батьківщини, нашої історії, нашого народу. Суть духовного життя маленького громадянина повинна бути в захопленні, одухотворенні красою людини й красою ідеї, у прагненні стати справжнім патріотом, справжнім борцем. Той, хто живе в світі моральних цінностей, з малих років почуває себе сином Батьківщини” [5: 159].

В.Сухомлинський вважав сім'ю безумовною складовою соціальної структури суспільства і віддавав належну роль сім'ї у вихованні громадянина країни. Стабільність, демократизм, гуманізм і моральний клімат суспільства, на його думку, багато в чому залежить саме від сім'ї, етичних норм і правил поведінки, які панують у родині. Він наголошував, що сім'я – першооснова, де “... шліфуються найтонші грані людини-громадянина, людини-трудівника, культурної особистості. Із сім'ї починається суспільне виховання, тут, образно кажучи, закладається коріння, з якого виростають і гілки, і квіти, і плоди. Сім'я – джерело, водами якого живиться повноводна річка нашої держави” [5: 368].

Виховні традиції

В. Сухомлинський вважав народними святинями, якими має керуватися людина у своїй життєдіяльності. Він називав їх “живим вічним джерелом педагогічної мудрості, зосередженням духовного життя народу” [5: 201].

Традиції, що живуть у казках, піснях, билинах, звичаях, обрядах, правилах поведінки, складають основу формування у дітей таких якостей, які цінує народ. Вони закладаються з дитинства в сім'ї і ніколи не втрачають влади над серцем людини. Отже, суть принципу народності В.Сухомлинський убачав у тому, щоб, починаючи з перших днів життя, у сімейному середовищі необхідно формувати у дітей кращі загальнолюдські і національні риси і цінності і, зрештою, все те, що ми називаємо менталітетом народу, нації. Ця проіннята виховною мудрістю народу позиція у наш час повною мірою відповідає потребам національного відродження України.

Народні традиції, були, є і будуть провідними серед засобів виховання в українській родині. Вони інтегрують у собі звичаї, обряди, ритуали, свята, трудові та естетичні цінності, моральні ідеали, що, як дорогоцінний скарб, передаються з покоління в покоління і становлять одну з головних основ буття народу. “Через те, – зазначав Г. Ващенко, – молодим поколінням не треба започатковувати культурний рух, їм залишається продовжувати і удосконалювати те, що вже здобули предки” [2: 23].

Серед великого розмаїття виховних традицій основними В.Сухомлинський вважав ті, в яких знайшли відображення здобутки духовної культури, народні цінності та ідеали, корені яких криються в народній моралі. Провідними засобами і чинниками виховання дітей у сім'ї він визначав рідну мову, родинно-побутову культуру сім'ї, фольклор, народну міфологію, виховні традиції, народну символіку тощо.

Шляхи реалізації принципу народності в навчально-виховному процесі Павліської школи спільно з сім'єю Василь Олександрович убачав через успішне розв'язання таких завдань, як соціалізація процесу виховання дитини в сім'ї, розвиток любові до Батьківщини, усвідомлення духовної єдності поколінь; гуманізація процесу сімейного виховання, становлення і розвиток культури взаємин; формування розумних потреб тощо. Зазначимо, що реалізація цих завдань за В. Сухомлинським, передбачала конкретні шляхи, форми, методи і прийоми роботи з дітьми як школи, так і сім'ї [5].

Вивчення спадщини В. Сухомлинського засвідчило, що ефективність і результативність виховання дітей у сім'ї в умовах сьогодення залежить як від використання цінностей народного виховання, так і від належної взаємодії та створення доброзичливої

атмосфери в сім'ї, школі, дитячих дошкільних та позашкільних навчальних закладах на засадах гуманізму та демократизму; відмова від будь-яких форм фізичного та психічного тиску на дитину, насилля над її гідністю створення умов для повноцінного фізичного, інтелектуального, морального, естетичного й соціокультурного розвитку дитини; підвищення рівня загальної та педагогічної культури батьків і педагогів. На особливу увагу заслуговують питання формування у дітей цінностей сімейного життя, вивчення і засвоєння дітьми уміння орієнтуватися у різноманітних життєвих сферах, у культурній спадщині роду і народу при цьому толерантно ставитися до культури, традицій, звичаїв усіх народів світу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Боришевський М.Й. Духовні цінності в становленні особистості – громадянина // Педагогіка та психологія. – 1997. – № 1. – С.144.
2. Ващенко Григорій. Виховний ідеал. Підручник для педагогів, психологів, молоді і батьків. У 2-х т. – Полтава, 1994 – Т.1 (вид. 3-є) – 191 с..
3. Постовий В.Г. Ціннісні орієнтації української сім'ї (історико-педагогічний аспект)// Педагогіка та психологія. – 1997. – № 1. – С. 185.
4. Сухомлинська О.В. Сучасні цінності у вихованні: проблеми, перспективи// Шлях освіти. – К., 1996. – С.24-25.
5. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. – Т.2. – К.: Радянська школа, 1976. – 670 с.
6. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. – К.: Радянська школа, 1978. – 263 с.

УДК 37.034

Л.Л. Хоружа

ЕТИЧНІ ДОМІНАНТИ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ «ХРЕСТОМАТІЇ З ЕТИКИ» В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО)

У статті йдеться про поліфункціональний зміст «Хрестоматії з етики» В.О.Сухомлинського: культурологічний, педагогічний, соціальний, також дидактичні, структурно-логічні особливості художніх мініатюр, які за своїм змістом визначають етичні орієнтири виховання особистості.

The cultural, pedagogical and social multi-functional traces of “The Reader of Ethics” of W.A. Sukhomlinskij are the main subject of the current article. The current publication also provides a brief analysis of the didactical, structural and logical specifics of the short stories, which' contents are mainly designed to reach the young audience and to form its ethical behavior.

«Хрестоматія з етики» В.О.Сухомлинського є джерелом ціннісних смислів етичного виховання школярів. Цінності – це предмет етики як «науки про моральне життя людини» (А.Швейцер), тому провідним завданням виховного процесу стає осмислення етики та етичних категорій, які визначають орієнтири моральних вчинків особистості. Саме ці завдання реалізовані В.О.Сухомлинським у «Хрестоматії з етики».

Художні мініатюри, створені Василем Олександровичем, знайшли чільне місце у змісті шкільної освіти. Останнім часом з'явилося чимало підручників, читанок для школярів у зміст яких автори включають ті чи інші твори з хрестоматії. Вибірковість підходу до текстів хрестоматії позбавляє читачів цілісності розуміння авторського задуму великого педагога-гуманіста України, який він вкладав у свій літературний доробок. Адже, навіть перше знайомство із змістом хрестоматії, засвідчує той факт, що В.О.Сухомлинський писав свої літературні мініатюри, спираючись на принцип цілісності, логічного і взаємопов'язаного доповнення одного матеріалу іншим, акцентуючи увагу читачів на основних етичних сферах людського життя: природі, людських стосунках, внутрішньому особистісному світу, праці людини тощо. Як зазначає у передмові до хрестоматії О.В.Сухомлинська, автору хрестоматії